УДК 378 .147.091.33-027.22:376

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-244-251

Тельна Ольга Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри корекційної освіти та спеціальної психології

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, м. Харків, Україна.

olga_tilna@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5474-9066>

ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

В умовах сучасного етапу трансформації вітчизняної освітньої системи дедалі більше уваги приділяється питанням ефективної організації навчально-виховного процесу: забезпечення доступності якісної освіти для всіх категорій дітей, створення позитивного психологічного клімату в класі чи групі дитсадка, максимальний розвиток індивідуального потенціалу кожної дитини тощо. У цьому контексті на перший план виходять проблеми ранньої та всебічної допомоги дітям, які мають психофізичні розлади й зумовлені ними спеціальні освітні потреби.

Якісне розв'язання проблем навчання, виховання, корекції та соціальної адаптації дітей із порушеннями психофізичного розвитку безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки фахівців спеціальної освіти. Тому в комплексі завдань, пов'язаних із формуванням професійної компетентності здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта», особливого значення набуває проблема підготовки майбутніх фахівців до практичної роботи з дітьми, котрі мають аномалії психофізичного розвитку.

У спеціальній педагогіці питання підготовки майбутніх фахівців були предметом досліджень багатьох авторів (І. Бгажнокова, В. Бондар, Г. Гуровець, І. Єременко, С. Забрамна, В. Засенко, Г. Коренева, М. Кот, Ю. Круглов, В. Лапшин, І. Левіна, С. Миронова, Н. Назарова, Б. Селіверстов, В. Синьов, С. Соколова, Л. Томічова, К. Туджанова, В. Турчинська, О. Чекурда, С. Шаховська та ін.) (Миронова, 2007). Проте деякі принципово важливі питання підготовки кваліфікованих кадрів за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» з повною вищою педагогічною освітою потребують подальшого розгляду з метою їх узгодження з актуальними вимогами часу.

Метою дослідження є аналіз особливостей перебігу та визначення можливостей педагогічної практики у формуванні професійної

компетентності здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

У дослідженні було використано методи інтроспективного теоретичного аналізу сучасних наукових джерел, у яких розглядаються проблеми формування фахових компетентностей здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» першого (бакалаврського) рівня.

Відомо, що подолання порушень аномального розвитку не відбувається стихійно. Дитина з психофізичними розладами значно більшою мірою, ніж дитина, що розвивається нормально, потребує своєчасного і всебічного систематичного педагогічного впливу. Чим раніше починається такий вплив тим більшого корекційно-компенсаторного ефекту вдається досягти. Отже фахівцям спеціальної освіти, котрі працюють переважно у закладах дошкільної освіти (ЗДО), інклюзивно-ресурсних центрах (ІРЦ) та реабілітаційних установах різного типу, мережа яких в Україні постійно розширюється, належить вирішальна роль у діагностиці, подоланні та профілактиці відхилень у психофізичному розвитку дітей із особливими освітніми потребами, формуванні у кожної дитини максимально можливого рівня сенсорного, фізичного, інтелектуального, морального розвитку, підготовці дітей до шкільного навчання. Тому в системі корекційного навчання та виховання провідного значення набуває як особистість педагога, так і рівень його професійних знань і вмінь, серед яких найважливіше місце посідають корекційно-практичні (Колесник, 2006).

Готуючи здобувачів освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта», заклад вищої освіти має навчити їх володіти усіма компонентами майбутньої професійної діяльності, найважливішими з яких є уміння переносити теоретичні знання у практичну роботу та коригувати порушення психофізичного розвитку дітей із особливими потребами (Міністерство освіти і науки України, 2020).

Зокрема, О. Мартинчук наводить такі компоненти професійно-особистісної готовності майбутнього спеціального педагога:

- Мотиваційний. Сукупність стійких мотивів до роботи в умовах інклюзивної освіти, спрямованість на здійснення ефективного процесу навчання та виховання, визнання кожної дитини суб'єктом навчально-виховної діяльності, формування внутрішньої готовності до позитивного сприймання дітей із особливостями психофізичного розвитку;
- Когнітивний. Система знань і уявлень про проблему інвалідності, особливості психофізичного розвитку осіб з обмеженими можливостями й особливості побудови освітнього процесу, в якому беруть участь діти з особливими освітніми потребами;
- Креативний. Відображає творчу активність і особистісні якості педагога, що дозволяють створювати нові матеріальні та духовні цінності, а також розвивати творчий потенціал дітей із особливостями психофізичного розвитку, враховуючи їх можливості;

- Діяльнісний. Складається із способів і прийомів реалізації професійно-педагогічних знань у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та передбачає формування у майбутніх педагогів відповідних професійних компетенцій (Мартинчук, 2012).

По закінченні навчання фахівці зі спеціальної освіти мусять володіти загально-корекційними вміннями (такими, як вміння планувати, прогнозувати корекційну роботу в закладі освіти, передбачати й оцінювати її результати тощо.) і суто специфічними корекційними вміннями для того, щоб скоригувати відхилення психофізичного розвитку дітей (забезпечувати рівномірне та всебічне формування їх особистості, запобігати виникненню вторинних ознак провідного розладу).

Головною метою практичної підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти є сприяння вихованню професійних якостей і психічних властивостей особистості завтрашнього спеціаліста, розвитку у студентів інтересу до обраної професії. Під час педагогічної практики студенти-практиканти, спираючись на зразки методичних матеріалів і використовуючи настанови методиста, оволодівають основами конструктивно-планувальних, комунікативно-навчальних, організаційних, дослідницьких умінь. Всі види практичної підготовки організуються в межах навчального процесу та передбачають залучення здобувачів освіти до систематичної педагогічної діяльності, до нових підходів у системі навчання та виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Пасивна й активна педагогічна практика відіграє важливу роль у формуванні єдності теоретичної та практичної підготовки майбутніх бакалаврів спеціальної освіти, забезпечуючи комплексність системи науково-теоретичних знань і організаційних умінь, що, в свою чергу, веде до становлення професійних компетенцій майбутнього фахівця. З огляду на це, мета проходження студентами педагогічної практики в спеціальних та інклюзивних закладах освіти полягає у здійсненні їхньої теоретичної та практичної підготовки до роботи з дітьми, котрі мають відхилення психофізичного розвитку.

Основними завданнями педагогічної практики здобувачів освіти є:

1. поглиблення, розширення, конкретизація та закріплення теоретичних знань, одержаних під час навчання та формування практичних умінь і навичок використовувати ці знання у навчально-виховній роботі з дітьми, котрі мають відхилення психофізичного розвитку;

2. ознайомлення з особливостями корекційно-педагогічної, діагностико-консультативної корекційно-виховної, психокорекційної діяльності в ЗДО, ІРЦ НРЦ, до яких ходять діти з психофізичними розладами;

3. формування навичок самостійного планування та проведення з дітьми фронтальних, підгрупових, індивідуальних занять, із

використанням різноманітних методів, які активізують пізнавальну діяльність дітей із порушеннями психофізичного розвитку та корегують наявні відхилення;

4. формування вмінь і навичок розробки індивідуальних корекційно-розвивальних освітніх програм, виконання функцій спеціального педагога в спеціальному чи загальноосвітньому навчальному закладі;

5. ознайомлення з загальними вимогами до оформлення кабінету, з дидактичними посібниками та наочністю (за нозологіями), необхідними для роботи з дітьми, котрі мають відхилення психофізичного розвитку;

6. формування вмінь і навичок проведення соціально-корекційної роботи з родинами, в яких виховуються діти з психофізичними розладами;

7. виховання особистісних якостей (емпатії, співчуття), необхідних для успішної роботи як із дітьми, котрі мають особливі освітні потреби, так і з їхніми батьками;

8. формування та закріплення позитивної мотивації до виконання обов'язків спеціального педагога;

9. актуалізація прагнення до всебічного поширення психолого-педагогічних знань, удосконалення своєї педагогічної майстерності, психологічної підготовки, застосування творчого підходу до розв'язання завдань виховання дітей із психофізичними розладами.

Ці завдання пасивної й активної педагогічної практики логічно реалізуються в корекційно-педагогічному, діагностико-консультативному, дослідницькому та культурно-просвітницькому напрямках професійної діяльності студентів спеціальної освіти.

Кожен із цих напрямів передбачає оволодіння комплексом науково-теоретичних знань і практичних умінь, що забезпечують високий рівень виконання таких професійних обов'язків спеціального педагога як:

1. компенсація та корекція порушень розвитку в умовах особистісно зорієнтованого підходу до освіти та загального розвитку дітей, які мають психофізичні розлади;

2. педагогічне дослідження, освіта, розвиток, абілітація, реабілітація та соціальна адаптація дітей із особливими освітніми потребами як у спеціалізованих групах корекційно-розвивального навчання, так і в навчальних закладах, що реалізують програми інтегрованого чи інклюзивного навчання;

3. розробка, коригування індивідуальних програм розвитку, освіти та корекційної роботи на основі психолого-педагогічної діагностики дітей із психофізичними розладами;

4. психолого-педагогічне вивчення особливостей психофізичного розвитку, освітніх потреб і можливостей дітей із різноманітними порушеннями;

5. надання консультативної допомоги членам родин дітей із розладами психофізичного розвитку в питаннях, пов'язаних із сімейним вихованням і соціалізацією дітей із особливими освітніми потребами;

6. планування корекційно-розвивальної роботи з урахуванням специфіки освітньої програми й індивідуальними особливостями психофізичних розладів (первинного та вторинного характеру), наявних у дитини;

7. формування світогляду, естетичних уявлень і загальної культури в дітей із особливими освітніми потребами;

8. пропаганда в суспільстві адекватного сприйняття і толерантного ставлення до дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Окрім того, важливим аспектом проходження педагогічної практики студентів спеціальної освіти у спеціальних та інклюзивних закладах освіти є безпосереднє перебування в корекційно-розвивальному середовищі, що надає можливість майбутнім фахівцям не тільки опанувати професійними навичками, але й встановити неформальний емоційний контакт із нетиповими дітьми, що забезпечує значне підвищення рівня емпатії, співчутливості, толерантності. Неабиякого значення також має щоденне спілкування здобувачів освіти з педагогами-практиками, котрі постійно працюють із дітьми, котрі мають порушення психофізичного розвитку, та можуть поділитися неоціненним практичним досвідом, набутим в результаті тривалої педагогічної діяльності в системі спеціальної чи інклюзивної освіти.

Отже, проведене нами дослідження цілей, завдань і можливостей педагогічної практики, яку проходять студенти спеціальної освіти впродовж усього періоду навчання у ЗВО, показало її важливість у професійному становленні майбутніх спеціальних педагогів, забезпеченні високого рівня їхньої корекційно-педагогічної компетентності, розвитку загальної культури та належного ставлення до виконання професійних обов'язків.

Під час педагогічної практики в закладі освіти студенти спеціальної освіти оволодівають такими необхідними для майбутньої професійної діяльності вміннями та навичками як:

- уміння планувати та проводити корекційно-розвивальну навчально-виховну роботу з групою та окремими дітьми;
- під час проведення занять використовувати доцільні методи та прийоми, добирати відповідний дидактичний матеріал і наочність, складати конспекти занять;
- детально вивчати й аналізувати нормативно-методичну документацію закладу освіти та використовувати її у своїй практичній діяльності (Колесник, 2006);
- постійно підтримувати зв'язки з вихователями, логопедом, психологом, іншими спеціалістами та батьками дітей, що дозволяє забезпечити високий рівень підготовки педагогічних кадрів до роботи в системі спеціальної та інклюзивної освіти.

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребують питання мотиваційно-ціннісного компонента професійної діяльності майбутніх фахівців спеціальної освіти та можливостей їх залучення до просвітницької та самоадвокаційної роботи на рівні місцевої громади, адже активна позиція майбутніх фахівців спеціальної освіти допоможе їм швидше інтегруватись у професійне співтовариство та сприятиме більш успішній реалізації отриманих у процесі навчання в ЗВО знань, умінь і навичок.

Список використаної літератури

- 1. Мартинчук О. В.** Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Вісник психології і соціальної педагогіки: збірник наук. праць*. Вип. 8. Київ, 2012. URL: http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук._праць_Випуск_8.
- 2. Миронова С. П.** Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів до корекційної роботи в освітніх закладах для дітей з вадами інтелекту: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03; Інститут спеціальної педагогіки АПН України. Київ, 2007. 36 с.
- 3. Педагогічна практика:** навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Спеціальність 6.010100; 7.010106; 8.010106. Дефектологія. Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка) / І. П. Колесник [и др.]; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 89 с.
- 4. Стандарт** першого рівня вищої освіти – ступеня бакалавра з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 «Спеціальна освіта», затверджений наказом МОН України від 16.06.2020 р. № 799; Мін-во освіти і науки України. Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/016-spetsialna-osvita-bakalavr.pdf>.

References

- 1. Martynchuk, O. V.** (2012). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity [Preparing of future teachers to professional activities in inclusive education]. *Visnyk psykholohii i sotsialnoi pedahohiky – Herald of psychology and Social Pedagogy*, 8. Kyiv. Retrieved from http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук._праць_Випуск_8 [in Ukrainian].
- 2. Myronova, S. P.** (2007). Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv do korektsiinoi roboty v osvithnikh zakladykh dlia ditei z vadamy intelektu [Theoretical and methodical bases for pre-service training of future teachers for correctional work in education settings for children with intellectual disabilities]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- 3. Kolesnyk, I. P.** et al. (2006). Pedahohichna praktyka [Pedagogical practice]. Kyiv [in Ukrainian].
- 4. Standard** pershoho rivnia vyshchoi osvity – stupenia bakalavra z haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika spetsialnosti 016 «Spetsialna osvita», zatverdzhenyi nakazom MON Ukrainy vid 16.06.2020 r. № 799 [A Standard

of 1st Level of Higher education at Bachelor Degree in 01 Education/ Pedagogy, with qualification in 016 «Special Education», approved by the decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 16.06.2020 № 799]. (2020). Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/016-spetsialna-osvita-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].

Тельна О. А. Практичний компонент у професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти

У статті розглянуто актуальні проблеми професійного становлення здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта першого (бакалаврського рівня)». Особливу увагу приділено розгляду мети та завдань проходження практики студентами спеціальної освіти в профільних установах, а також загальним і спеціальним компетентностям, що їх здобувачі освіти отримують на різних етапах задіяності в практично-педагогічній діяльності. Розглядаються й особливості взаємодії студентів спеціальної освіти з педагогами-практиками з акцентом на корисності інтерперсональної взаємодії майбутніх і діючих фахівців. Автором доведено, що проходження педагогічної практики впродовж усього навчання в спеціальних та інклюзивних освітніх установах має значний позитивний вплив на підвищення педагогічної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. На завершення, зауважується необхідність залучення студентів спеціальної освіти до просвітницької та самоадвокаційної роботи на рівні місцевих громад.

Ключові слова: педагогічна практика, студенти спеціальної освіти, професійна компетентність.

Тельная О. А. Практический компонент в профессиональной подготовке будущих специалистов специального образования

В статье рассмотрены актуальные проблемы профессионального становления соискателей образования по специальности 016 «Специальное образование» первого (бакалаврского) уровня. Особенное внимание уделяется рассмотрению целей и задач прохождения практики студентами специального образования в профильных учреждениях, а также общин и специальным компетентностям, формирующимся у соискателей образования на разных этапах задействованности в практически-педагогическую деятельность. Рассматриваются и особенности взаимодействия студентов специального образования с педагогами-практиками с акцентом на полезности интерперсонального взаимодействия будущих и действующих специалистов. Автором доказано, что прохождение педагогической практики в течение всего времени обучения в специальных и инклюзивных учреждениях образования оказывает значительное позитивное влияние на повышение уровня профессиональной

компетентности будущих специальных педагогов. В заключение, отмечается необходимость вовлечения студентов специального образования в просветительскую и самоадвокационную работу на уровне местных советов.

Ключевые слова: педагогическая практика, студенты специального образования, профессиональная компетентность.

Telna O. Practical Component in Professional Training of Future Special Educators

The article explores some acute issues of the professional training with students of the Special Education departments. Closer attention is given to analysis of the purpose and goals of having practical classes in special and inclusive educational settings, as well as to general and special competences, gaining by students in process of participating in various practical activities at an educational setting. Author also looks at some peculiarities of the students' interaction with in-service teachers with an emphasis on usefulness of building interpersonal relationship between future and present specialists. The analysis provided shows that teaching practice in special and inclusive educational settings during the whole program of their learning has positive impact on the professional competence of the future special educators. Author concludes by saying that practical component in training of special educators needs further improvement, especially in the sphere of involving future specialists into self-advocacy and human rights campaigns.

Key words: teaching practice, students of special education, professional competence.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.